

TEPEBAŞI BAHÇESİ'NİN İSTANBUL ŞEHREMANETİNE DEVRİ MESELESİ

THE ISSUE OF THE TRANSFER OF THE TEPEBAŞI GARDEN TO THE MUNICIPALITY OF ISTANBUL

SERKAN TUNA*

ÖZ

Tepebaşı Bahçesi, Altıncı Daire-i Belediye tarafından 24 Temmuz 1880'de hizmete açılmıştır. Ancak bu bölgenin mezarlık olduğunu öne sürerek bir dava açan Evkaf Nezareti bu davayı 1914 yılında kazanmıştır. Ne var ki mahkeme kararında bahçenin sadece arsası Evkaf Nezaretine verilmiştir. Bahçe üzerinde yapılan yapılar ise İstanbul Şehremanetinin mülkiyetinde kalmıştır. Bu durum uzun bir süre devam edecek bir soruna yol açmış ve iki kurum arasındaki anlaşmazlık 1923 yılına kadar çözülemeden devam etmiştir. 1923 yazında, İstanbul İcra Dairesi, Tepebaşı Bahçesi'nin Evkaf İdaresine devredilmesi yönünde tebligatlarla bulununca anlaşmazlık yeni bir aşamaya gelmiştir. Bu gelişmeye karşın, iki kurum arasındaki anlaşmazlığın devam etmesi üzerine devreye Dâhiliye Vekâleti ile Şeriye ve Evkaf Vekâleti girmiştir. Bu çerçevede arsa ile yapıların değerlerini belirlemek için özel bir komisyon kurulmuştur. Komisyonun belirlediği değerler üzerinden kısa bir süre görüş ayrılığı yaşanmışsa da, imzalanan sözleşmeyle anlaşmazlık çözülmüştür. Buna göre İstanbul Şehremaneti, Tepebaşı Bahçesi'ni 450 bin liraya satın almıştır. Bu bedelin 100 bin lirasının peşin, kalan kısmının da yedi eşit taksitte ödenmesine karar verilmiştir. Bu gelişme, İstanbul basınındaki kimi yazarların yanı sıra Belediye Meclisindeki bazı üyeler tarafından mali ve sosyal gerekçeler öne sürülerek eleştirilmiştir. Buna karşın, sözleşme koşulları resmî olarak onaylanmış ve 100 bin liralık ödeme gerçekleştirilmiştir. Böylece uzun bir döneme yayılan Tepebaşı Bahçesi anlaşmazlığı bir uzlaşmayla sona ermiştir.

Anahtar Kelimeler: Ali Haydar Bey, İstanbul Şehremaneti Mustafa Fevzi Efendi, Şeriye ve Evkaf Vekâleti, Tepebaşı Bahçesi.

ABSTRACT

Tepebaşı Garden was put into service on July 24, 1880 by the Sixth Municipal Office. However, the Ministry of Foundations, which filed a lawsuit claiming that this area was a cemetery, won this case in 1914. However, in the court decision, only the land of the garden was given to the Ministry of Foundations. The buildings in the garden remained under the property of Istanbul Municipality. This situation caused a problem that would continue for a long time and the conflict between the two institutions continued unresolved until 1923. In the summer of 1923, the dispute reached a new level when the Istanbul Enforcement Office notified the transfer of Tepebaşı Garden to the Foundations Administration. Despite this development, the Ministry of Internal Affairs and the Ministry of Sharia and Foundations entered the circuit upon the continuation of the conflict between the two institutions. In this context, a special commission established to determine the values of the land and buildings. Although there was a short period of disagreement over the values determined by the commission, disagreement was resolved with the signed contract. Accordingly, Istanbul Municipality bought the Tepebaşı Garden for 450 thousand liras. However it decided to pay 100 thousand liras of this amount in cash and the remaining part in seven equal installments. This development has been criticized by some members of the Municipal Council, as well as by some writers in the Istanbul press, on financial and social grounds. On the other hand, the terms of the contract were officially approved and a payment of 100 thousand liras were paid. Thus, Tepebaşı Garden conflict, which spread over a long period, ended with a compromise.

Keywords: Ali Haydar Bey, Istanbul Municipality, Mustafa Fevzi Efendi, Ministry of Sharia and Foundations, Tepebaşı Garden.

* Prof. Dr., İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, serkan.tuna@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7514-7328.

Extended Abstract

Tepebaşı Garden, located in Beyoğlu, one of the important regions of Istanbul, was a meadow area which was a Muslim cemetery at the beginning of the 19th century. This area, which the local people also use for sightseeing, turned into an entertainment and promenade place over time. After Beyoğlu fire in 1870, under the leadership of the Sixth Municipal Office, a comprehensive reconstruction activity was undertaken here. As a result of these works, Tepebaşı Garden was put into service on July 24, 1880. Tepebaşı Garden has turned into an important entertainment center in addition to other buildings, especially the theater, and the garden operated by rental method.

However, these developments also led to a conflict long-lasting conflict between state institutions. In this context, the Foundations Administration a lawsuit by objecting to the transfer of the land of the garden to the Sixth Office of the Municipality. With the decision taken by the court on April 21, 1914, it was assumed that Tepebaşı Garden be transferred to the Ministry of Foundations in order to remove the buildings and trees on it and use it as a cemetery as before. However, this development caused a disagreement between Istanbul Municipality and the Ministry of Foundations, and the court decision could not be implemented as a result. When the attempts during the National Struggle to resolve the conflict were also unsuccessful, the question of ownership of Tepebaşı Garden was once again on the agenda during the proclamation of the Republic. In this context, the Istanbul Enforcement Office had notified the Istanbul Municipality and the tenant of the garden in July-August 1923 that this place belonged to the Foundations Administration. However, since the previous court decision ruled that only the land be given to the Foundations Administration, the ownership of the buildings on the garden belonged to the municipality. In this respect, another important problem to be solved emerged and the structures in the garden gained importance.

Although the land was transferred to the Foundations Administration in accordance with the notification, it was not possible to dismantle the structures on the garden. In addition, the dispute could not be resolved since the two parties did not pay a certain amount to each other. Thereupon, the Ministry of Internal Affairs and then the Ministry of Sharia and Foundations entered the circuit. At the request of the Ministry of Internal Affairs, it was decided to establish a commission to settle the dispute. This commission, to which the parties would also send representatives, would determine the value of the plot of the garden and the structures on it. One of the parties could own the garden completely, provided that the other party pays the amount determined by the commission. With the establishment of the commission, Mustafa Fevzi Efendi, the Deputy of the Sharia and Foundations, also came to Istanbul and followed the work closely. Although the commission prepared its report after a short study, the dispute could not be resolved. Because, based on this report, the Foundations Administration demanded much higher amount than the municipality could pay for the plot of the garden. However, with the contribution of Mustafa Fevzi Efendi, the dispute was resolved and the contract was signed for the transfer of Tepebaşı Garden to the Istanbul Municipality. According to the transfer agreement, the municipality would pay 450 thousand liras for the Tepebaşı Garden, which has an area of 14,700 square meters. Of this amount, 100 thousand liras was to be paid in advance, and the remaining part was to be paid in seven installments, 50 thousand liras each month. However, this agreement was criticized in the Municipal Assembly and in the Istanbul press. The main reason for the criticism was the overpayment for a garden that was previously owned by the municipality. In addition, it was claimed that the authority of the Municipal Council was violated and it was stated that such gardens should be made available to the public free of charge. In response to these criticisms, Proxy Mayor of Istanbul Ali Haydar Bey stated that the contract would enter into force after the necessary approvals. In this respect, the contract would come to the Municipal Council once again after the government's approval. In addition, as a result of the bargain, the garden price, which was demanded higher, was reduced to 450 thousand liras. With the contribution of the income to be obtained from the rental agreement, this money could be met without putting too much financial burden on the municipality.

As a matter of fact, after the transfer agreement of Tepebaşı Garden was approved by the government, it was once again on the agenda of the Municipal Council. Although various criticisms were made here, especially financial, the contract for the transfer of the garden to the municipality was approved by giving the appropriation. Thus, the ownership issue of Tepebaşı Garden, which spread over a long period of time, was resolved with a compromise between Istanbul and Ankara.

Giriş

İstanbul'un en kozmopolit bölgesi sayılabilecek olan Beyoğlu'nda yer alan Tepebaşı, 19. yüzyılın başlarında Müslüman mezarlığının da bulunduğu çayırılık bir alandı. Bu alan aynı zamanda, yöre halkının gezinti amaçlı kullandığı bir yer kimliğini taşımaktaydı.¹ Bu alanı içeren Galata ve Beyoğlu'nda 19. yüzyılın ortalarından itibaren geniş bir yapılaşma gerçekleşirken, sıkışık şehir dokusu içerisinde en büyük iki yeşil alandan biri olan Tepebaşı mezarlığının üst kısmı da zaman içerisinde bir eğlence ve mesire yeri haline dönüşmüştü. 1870 Beyoğlu yangınından² sonraki planlama çalışmalarıyla bölgedeki arsalar daha fazla değerlendirilmiş ve mezarlığın üstündeki alan yerleşime açılmıştı. Bu süreçte, özellikle 1870 yangınından sonra burada tiyatro yapımı da dâhil olmak üzere kapsamlı bir imar faaliyetine girilmişti. Bu çerçevede Altıncı Daire-i Belediye³ padişah Abdülaziz'den aldığı izinle çalışmalara başlamıştı. Bu gelişme basına da yansıyan kimi tepkilere yol açsa da, padişahın imar politikasını desteklemesinin de etkisiyle bunlar sonuçsuz kalmıştı. Bu sırada, çalışmalarına devam edilen Tünel'in yapımını üstlenen firmayla anlaşılmiş ve kazıda çıkan toprak para karşılığında buraya taşınmıştı. Böylece engebeli arazi düz hale getirilmiş ve imar faaliyetleri için maddi kaynak elde edilmişti. Ancak bu gelişme, Müslüman mezarlığının bir kısmının bu toprak altında kalıp yok olmasına da neden olmuştu. Bununla birlikte imar çalışmaları anlaşmazlık nedeniyle yarıda kalmış ve 1879 yılında Altıncı Daire-i Belediye Başkanı olan Edouard Blacque zamanında çalışmalara tekrar başlanmıştı. Ancak bu kez de para sıkıntısı gündeme gelince, bölgedeki hane sahipleriyle bir sözleşme imzalanmıştı. Buna göre hane sahipleri İstanbul Şehremanetine sekiz bin lira ödemeyi kabul ederlerken, Altıncı Daire de ilgili alanı bir bahçe haline getirerek buraya bina yapmamayı taahhüt etmişti. Böylece hane sahiplerinin evleri de değerlendirilmiş olacaktı. Bu sözleşme bir tezkere ile Babıali'ye gönderilmiş ve Maliye ve Evkaf Nezaretleri ile görüşülmüştü. Maliye Nezareti, buranın daha önce Müslüman mezarlığı olduğunu hatırlatmış ve ayrıca bedelsiz verilmesinin mümkün olmayacağını belirtmişti. Bunun sonucunda, Şehremanetinin Maliyeye altı bin lira ödemesi ve Evkafa da yıllık üç bin kuruş ödemede bulunması öngörülmüştü. Bunun üzerine, Meclis-i Vükelaca mazbatası hazırlanıp iradesi çıkarılan karar gereğince Altıncı Daire, civardaki halktan topladığı paranın altı bin lirasını Maliyeye vermiş, kalan iki bin liraya Osmanlı Bankasından alınan borcu da ekleyerek o bölgeyi bahçe haline dönüştürmüştü. Böylece Tepebaşı Bahçesi 24 Temmuz 1880'de kullanıma açılmıştı.⁴

Tepebaşı Bahçesi, inşa edilen tiyatronun yanı sıra girişin karşısına yapılan lokantanın ve oturulacak yerlerin de eklenmesiyle zaman içerisinde önemli bir eğlence merkezi haline dönüşmüş ve bahçenin işletmesi kiralama

¹ Salâh Birsell bahçenin o dönemdeki görünümünü şu sözlerle aktarmıştı: *"Tepebaşı Bahçesi'nin yerinde, geçen yüzyılda büyük bir mezarlık vardır. Kasımpaşa'ya inen bayır, selviler ve mezar taşlarıyla kaplıdır. Taşların arası otlarla dolu olduğu için burada günün her saatinde koyun, keçi, ineklerin otlatıldığı görülür. Mahalle karırları da çamaşırlarını serer, kurutur."* (Salâh Birsell, *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu-Salâh Bey Tarihi: 2*, İstanbul: Sel Yayıncılık, 2. Baskı, 2013, 47.)

² Beyoğlu'ndaki yangın, 5 Haziran 1870'te Yenişehir olarak adlandırılan yerde çıkmıştı. Yangın sonucunda zarar gören bina sayısına yönelik tahminler üç ila yedi bin arasında değişirken, yüzün üzerinde insan da hayatını kaybetmişti. Ayrıca bu olay, sonrasında gerçekleştirilen imar faaliyetleriyle Beyoğlu'nun yeniden düzenlenmesine yol açmıştı. (Zafer Orha, *Osmanlı Devleti'nde Modern Belediyeciliğin Doğuşu ve Altıncı Daire-i Belediye Örneği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, 2008, 84-85; Merve Cemile Keyvanoğlu, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", *OTAM*, 41 (Bahar 2017), 170-171, 187.)

³ Altıncı Daire-i Belediye, İstanbul'daki çağdaş belediyecilik anlayışının sonucu olarak ortaya çıkmıştı. Bu çerçevede 1855 yılında Şehremaneti kurulmuş ve 1857'deki nizamname ile İstanbul 14 belediye dairesine ayrılmıştı. Bu düzenlemeyle Şehremanetinin temel hizmeti bir süre, Galata ve Beyoğlu'nu içine alan Altıncı Daire'ye devredilmişti. 1868 yılında çıkarılan Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile de İstanbul'da diğer dairelerin kurulmasına başlanmıştı. Buna göre Kurtuluş, Beyoğlu ve Maçka bölgeleri Altıncı Daire olarak belirlenmişti. 5 Ekim 1877 tarihli Dersaadet Belediye Kanunu ise daha önceki düzenlemeleri kaldırmıştı. Bu kanunla Şehremaneti 20 belediye dairesine ayrılırken, Beyoğlu bölgesi Altıncı Dairenin sorumluluğuna verilmişti. Bu yapı, 30 Ocak 1913 tarihli muvakkat kanuna kadar devam etmiş, o gün kabul edilen yeni düzenlemeyle İstanbul tek bir belediye dairesinin yönetimine alınmış ve bu daire dokuz idari şubeye ayrılmıştı. (Zafer Toprak, "Şehremaneti", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayımları, 1994, 147-149; Orha, *Osmanlı Devleti'nde*, 19-26, 32-56, 106-121; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 3. Baskı, 2008, 435-441.)

⁴ Rifat Müeyyed, "Tepebaşı'nın Başına Gelenler", *Akşam*, 13 Teşrin-i sani 1339/1923, 2; Seza Durudoğan, "Tepebaşı Bahçesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, 249; Çelik Gülersoy, *Tepebaşı Bir Meydan Savaşı*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1993, 19-27; Çelik Gülersoy, "Tepebaşı Meydanı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, 251; Orha, *Osmanlı Devleti'nde*, 79-82; Rivka Geron Schild, *19. Yüzyılda Beyoğlu'nda Bir Kalkınma Aracı Olarak Yapısal Dönüşüm*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Programı, 2015, 109-114; Oya Şenyurt, "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'nın Son Dönemlerinde "Gezinti"nin Mekânları ve Millet Bahçeleri", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*, 3/2 (2018), 161-162. doi.10.26835/my.452649. Erişim 23.02.2021.

yöntemiyle yapılmaya başlanmıştı.⁵ Birinci Dünya Savaşı sürecinde de, bahçe İstanbul Şehremaneti tarafından dokuz yıllığına Mösyö Leman'a kiralanmıştı. 15 Nisan 1914 tarihli sözleşmeye göre, Mösyö Leman Mayıs 1915 başından 30 Nisan 1924'e kadar dokuz yıl boyunca bahçeyi işletecek ve kiralama bedeli olarak yıllık 8.600 lira ödeyecekti. Ayrıca Mösyö Leman, bahçeye yeni bir amfi tiyatro ile bar inşa edecek ve kışlık tiyatroyu da onaracaktı. Bahçenin giriş ücreti beş yaşından on yaşına kadar olan çocuklar için 20, diğer kişiler içinse 40 para olarak belirlenmişti.⁶ Ancak bahçenin Altıncı Daire-i Belediye'ye verilmesi ile sonrasındaki gelişmeler aslında uzun sürecek bir anlaşmazlığın da başlangıcı anlamına geliyordu. Nitekim bu kararın iptali için Evkaf tarafından İkinci Meşrutiyet'in ilanından önce Şehremaneti aleyhine bir dava açılmışsa da, bu dava takip edilmeyerek sonuçsuz kalmıştı. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra bir kez daha dava açılmış ve mahkemenin 21 Nisan 1914 tarihinde aldığı kararla Tepebaşı Bahçesi'nin, üzerindeki bina ve ağaçların kaldırılarak daha önceki gibi mezarlık olarak kullanılması için Evkaf Nezaretine devredilmesi öngörülmüştü. Bu karar, uygulanması amacıyla İstanbul İcra Dairesine gönderilmiş ve ilgili dairenin 29 Ekim 1914 tarihli yazısıyla, Tepebaşı Bahçesi'nin vakfı adına kaydına yönelik bir düzeltme yapılmıştı. Ancak bu gelişme, dönemin İstanbul Şehremini Cemil Paşa ile Evkaf Nazırı Hayri Efendi arasında anlaşmazlığa yol açmıştı. Cemil Paşa Dâhiliye Nazırı Talat Paşa aracılığıyla karara karşı bir girişimde bulununca konu İttihat ve Terakki içerisinde anlaşmazlığa neden olmuştu. Bu süreç, Cemil Paşa'nın istifa etmesi ve Hayri Efendi'nin de mahkeme kararını uygulamaktan vazgeçerek bahçenin mezarlığa dönüşmekten kurtulmasıyla sonuçlanmıştı.⁷

Ne var ki ortada bir mahkeme kararı bulunduğundan aslında konu hukuken çözüme bağlanamamıştı. Nitekim söz konusu anlaşmazlık, Millî Mücadele sırasındaki girişimlerle de çözülemeyecek ve Tepebaşı Bahçesi'nin ihtilafli konumu Cumhuriyet'in ilanı aşamasında bir kez daha gündeme gelecekti. Bu çalışmada, uzun bir döneme yayılan bu anlaşmazlığın nihai çözümü anlamına gelen, Tepebaşı Bahçesi'nin İstanbul Şehremanetine devredilmesi süreci incelenmiştir. Makalede, önce Millî Mücadele sırasındaki gelişmeler kısaca ele alındıktan sonra sorunun Cumhuriyet'in ilanı aşamasında geldiği nokta değerlendirilmiş, çözüm için ortaya atılan görüşler aktarılmış ve son olarak bahçenin İstanbul Şehremanetine devredilmesinin yankıları incelenmiştir. Bu bağlamda Tepebaşı Bahçesi meselesinin, İstanbul ve Ankara'daki yetkililerin uzlaşmacı tavırlarıyla büyük bir krize dönüşmeden çözüldüğü de ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Tepebaşı Bahçesi Anlaşmazlığında Yeni Bir Aşama

Tepebaşı Bahçesi'nin konumu Millî Mücadele döneminde de gündeme gelmiş ve bazı çözüm arayışları söz konusu olmuştu. Bu bağlamda 12 Ağustos 1920 tarihinde Evkaf-ı Hümayun Nazırı Hilmi Paşa tarafından Sadarete gönderilen bir yazıda, konunun tarihçesi aktarılmış ve ilgili mahkeme kararına rağmen o bölge halkına temizlik yönünden kolaylık sağlamanın da etkisiyle bahçenin bir mezarlığa dönüştürülmesinin uygun görülmediğinden söz edilmişti. Ayrıca bu bahçeden sağlanabilecek kazancın çok kötü durumdaki diğer Müslüman mezarlıklarının imarında kullanılabileceğine değinilmişti. Bundan hareketle, bahçe üzerindeki bina ve ağaçların bedellerinin vakıf tarafından belediyeye ödenerek ya da hesaba mahsup edilerek bahçenin mevcut haliyle Evkafa devredilmesi düşünülmüştü. Ancak Şehremaneti buna olumlu cevap vermediğinden, mevcut mahkeme kararının uygulanarak Tepebaşı Bahçesi'nin tekrar mezarlığa dönüştürülmesinden başka yol kalmadığı vurgulanmıştı.⁸

Konunun sürüncemede kalması üzerine, ilgili sorun bu kez Evkaf Nezareti bünyesinde kurulan ve Şehremaneti temsilcilerinin de yer aldığı bir komisyon aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştı. Bu komisyonun son toplantısında, Şehremaneti temsilcilerine, Tepebaşı Bahçesi'nden kiralama yoluyla o güne kadar elde edilen bedelin üçte biri olan 500 bin liranın Evkaf Nezaretine verilmesi gerektiği bildirilmişti. Ancak Şehremaneti bu talebi kabul etmemiş ve yapılan araştırma çerçevesinde, bahçe alanının iddia edildiği ve hatta mahkeme kararına

⁵ Durudoğan, "Tepebaşı Bahçesi", 249; Seza Durudoğan, "Tepebaşı Kışlık ve Yazlık Tiyatroları", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, Cilt 7, 250; Hakan Ercan, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kentlerinde Kent Meydanı ve Millet Bahçeleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Programı, 2018, 74-76.

⁶ Osman Nuri Ergin, *Mecelle-i Umûr-ı Belediyeye*, Cilt 5, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995, 3031-3032, 3034. Osmanlı Devleti'nde, XVII. yüzyılın sonlarına doğru yapılan bir düzenlemeyle para, akçenin yerine Osmanlı para birimi olarak kabul edilmiş ve 1 kuruş 40 paraya eşitlenmişti. (Ali Akyıldız, "Para", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, Cilt 34, 164.)

⁷ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), BEO, 4646/348438, 28.11.1338; Rifat Müeyyed, "Tepebaşı'nın Başına Gelenler", 2. Cemil [Topuzlu] Paşa, 21 Ağustos 1912'de Şehremini olarak göreve başlamış, sözü edilen anlaşmazlığın ve diğer görüş ayrılıklarının sonucunda 20 Kasım 1914'te istifa etmişti. (Hatice Kara, *Cemil [Topuzlu] Paşa'nın Belediye Başkanlıkları ve İstanbul'daki İmar Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, 2015, 35, 54-56.)

⁸ BOA, BEO, 4646/348438, 28.11.1338.

dayandırıldığı gibi bir kabristan mahalli olmadığını ve vakfa ait bulunmadığını öne sürmüştü. Buna göre söz konusu bölge, çevreden atılan pisliklerin de etkisiyle zaman içerisinde adeta bir çöplük haline dönüşmüştü. Ağırıklı olarak yabancıların oturduğu o bölge, şehrin genelini de kapsayan imar faaliyetleri sırasında Altıncı Daire-i Belediye tarafından düzenlenerek bir bahçeye dönüştürülmüşse de, orada olması muhtemel kabristanlara hiçbir şekilde zarar verilmemişti. Şehremanetine göre, bu gelişmelerden yıllar sonra Evkaf Nezaretinin bir mahkeme kararı çıkartmasına karşı çıkılmazsa da, kendilerinden 500 bin lira talep edilmesi doğru değildi. Zira Şehremanetinin bahçe için yaptığı harcamaya karşılık elde ettiği kira geliri öne sürüldüğü gibi 1,5 milyon lirayı bulmuyordu. Bu açıdan toplam gelirin üçte biri olduğu iddia edilen 500 bin liranın verilmesi mümkün değildi. Diğer taraftan, bu miktarın ödenmesi kabul edilse bile Şehremanetinin mevcut gelirleriyle bunun 50 yıl sonra dahi ödenmesi imkânı bulunmuyordu. Bu tespitlerin ardından, uzun süreden beri devam eden bu anlaşmazlığın bir an önce çözümlenebilmesi için ancak 100 bin lira ödenebileceği açıklanmıştı. Ne var ki bunun da bir kerede ödenmesine mali şartlar izin vermediğinden, yıllık 10 bin lira verilerek 10 yıl içerisinde ödeme tamamlanabilirdi.⁹

Şehremaneti bu teklifin kabul edileceğini ümit etse de, Cumhuriyet öncesine gelindiğinde sorun resmî olarak halledilememişti. Bu gelişmeleri takiben Tepebaşı Bahçesi'ne yönelik anlaşmazlık, İstanbul İcra Dairesinin 18 Temmuz 1923'te İstanbul Şehremanetine, 26 Ağustos'ta da bahçenin kiracısı Mösyö Leman'a gönderdiği tebligatlarla yeni bir aşamaya gelmişti. Bu tebligatlarda, bahçenin Evkafa ait olduğu ve kirasının da bundan sonra Evkaf Müdüriyetine verilmesi gerektiği ifade edilmişti.¹⁰ Ancak daha önceki mahkeme kararında, sadece Tepebaşı Bahçesi arsasının Evkaf İdaresine verilmesine hükmedildiğinden, bahçe üzerindeki tiyatro ile diğer yapılar Şehremanetinin mülkiyetinde bulunmaktaydı. Dolayısıyla bu karar çözümlenmesi gereken önemli bir problemi daha doğurmuş¹¹ ve böylece bahçe içerisindeki yapılar önem kazanmıştı. Bahçede, belediye tarafından inşa edilen tiyatro binasının yanında kiracısı tarafından yaptırılan bir bar da bulunurken, kira süresi bittiğinde kiracının yaptırdığı yapılar sökülerek götürülecekti.¹²

Bu yeni gelişme üzerine İstanbul Şehremaneti bahçe arsasının devir ve teslim işlemini gerçekleştirmiş ve kiralama yetkisi de Evkaf Müdüriyetine geçmişti. Bu aşamada Evkaf İdaresi bahçenin mevcut kira sözleşmesini inceleyecek ve günün koşullarına göre düzenlenmesini gündeme getirecekti.¹³ Nitekim 30 Ağustos 1923'te, Evkaf Müdüriyetinde Evkaf Müdürü ve Hukuk Müşaviri ile bahçenin kiracısı Mösyö Leman toplanarak yeni sözleşme hakkında görüşmüşlerdi. Bu görüşmede, Mösyö Leman bahçeyle olan bağlantısını açıklamış, bahçenin Evkaf Müdüriyetine devredilmesinin kendisiyle ilgili bir durum olmadığını kaydetmiş ve kiracı sıfatını sürdürmek istediğini aktarmıştı. Buna karşılık, eski sözleşmede kabul edilmesi mümkün bulunmayan bazı kayıtların bulunduğu anlaşıldığından, sözleşmenin feshedilerek yenisinin yapılması yönünde bilgiler kamuoyuna yansımıştı.¹⁴

Ancak Evkaf Müdüriyeti kaynaklı açıklamada, henüz sözleşmenin feshedilmesi gibi bir durumun söz konusu olmadığı belirtilmişti. Bu gelişmeler sırasında, *Akşam* gazetesinde çeşitli değerlendirmeler yapılarak sözleşmenin geleceğine dair görüşler ortaya konmuştu. Öncelikle kiracının Mondros Mütarekesi'nden beri sergilediği olumsuz tavra şu sözlerle dikkat çekilmişti: "*Evkaf İdaresinin Mütareke senesinden beri devam eden müstecirin [kiracının] ihtikârına meydan vermemek üzere mezkûr mukavele hakkında icap eden muameleye bir an evvel tevessülü icap eder.*"¹⁵ Yine kiracının sözleşme hükümlerine uymadığı ve civar halkın çıkarlarına zarar verdiği öne sürülerek bu kişiyle sözleşme yenilenmesinin doğru olmadığı kaydedilmişti.¹⁶ Eleştirilen bir başka konu da kiranın düşüklüğüydü. Bu kapsamda bahçenin çok düşük bir kirayla işletilmesinin doğru olmadığına işaret edilmiş ve o güne kadar bir girişimde bulunmayan İstanbul Şehremaneti de eleştirilmişti. Bu açıdan, bahçenin Evkaf Müdüriyetine geçmesi sözleşme hükümlerinin incelenmesine olanak sağlaması adına olumluydu.¹⁷ Zaman

⁹ BOA, DH.UMVM, 97/26, 27.05.1340.

¹⁰ "Tepebaşı Bahçesi Hakkında", *İkdam*, 27 Ağustos 1339/1923, 2; "Tepebaşı Bahçesi Evkafındır", *İleri*, 27 Ağustos 1339/1923, 3; "Tepebaşı Bahçesi", *Vatan*, 20 Temmuz 1339/1923, 2.

¹¹ "Tepebaşı Bahçesi Evkafındır", *İleri*, 27 Ağustos 1339/1923, 3.

¹² "Tepebaşı Bahçesi", *Akşam*, 5 Eylül 1339/1923, 2.

¹³ "Tepebaşı Bahçesi Evkafındır", *İleri*, 27 Ağustos 1339/1923, 3; "Tepebaşı Bahçesi", *Tanin*, 27 Ağustos 1339/1923, 2.

¹⁴ "Tepebaşı Bahçesi'ne Mösyö Leman Yine Talip", *Tanin*, 31 Ağustos 1339/1923, 4; "Tepebaşı Bahçesi", *Vatan*, 31 Ağustos 1339/1923, 2.

¹⁵ "Tepebaşı Bahçesi", *Akşam*, 3 Eylül 1339/1923, 3.

¹⁶ "Tepebaşı Bahçesi", *Akşam*, 5 Eylül 1339/1923, 2.

¹⁷ "Tepebaşı Bahçesi", *Akşam*, 25 Eylül 1339/1923, 2.

içerisinde, sözleşme süresinin Nisan 1924'te sona ereceği hatırlatılmış ve bundan sonra bahçenin yeni bir kiracıya verileceği ileri sürülmüştü.¹⁸

Evkaf Müdüriyeti kira konusuyla ilgilenirken, Tepebaşı Bahçesi'nin mülkiyeti tümüyle kendisine geçmediği takdirde Şehremanetinden 500 bin lira ödemesini talep etmişti. Bu aşamada Şeriye ve Evkaf Vekâleti de, Şehremanetinin bahçe üzerindeki varlığını bir tecavüz olarak değerlendirmiş ve bina ve ağaçların kaldırılarak bahçenin iadesini istemişti. Ancak bu konudaki bir değerlendirmede, gerek Şehremanetinin bu parayı vermesi gerekse bahçe içerisindeki tiyatro binası ve ağaçların sökülerek Evkafa teslim edilmesi mümkün olmadığından belediyenin zor durumda kaldığına değinilmişti. Bu açıdan iki millî daire arasındaki bu anlaşmazlığın halkın menfaatine göre çözümlenmesi dileğinde bulunulmuştu.¹⁹ Bu dileğin yanı sıra yıllardan beri devam eden anlaşmazlığın geldiği noktada aslında yeni bir sorunun doğduğu vurgulanmıştı. Zira Evkaf İdaresi, Şehremaneti tarafından o güne kadar toplanan kira bedellerini geri almaya çalışacak, bu da yıllarca sürmesi muhtemel bir anlaşmazlığa zemin teşkil edecekti.²⁰ Nitekim kısa bir zaman sonra, Evkaf Müdüriyetinin tebligatına karşın bahçedeki bina ve ağaçların sökülerek arsanın harap bir hale dönüştürülmesi uygun görülmediği gibi, Evkafın istediği paranın da verilemeyeceği anlaşılmıştı. Bu açıdan, iki dairenin aralarındaki bu anlaşmazlığı barışçıl bir şekilde çözümleyebilecekleri ifade edilmeye başlanmıştı.²¹

2. Anlaşmazlığın Çözümü İçin Hükûmetin Devreye Girmesi

Kamuoyundaki kimi iyimser görüşlere karşın iki kurumun uzlaşmaması üzerine, devreye Dâhiliye ve Şeriye ve Evkaf Vekâletleri üzerinden Cumhuriyet Hükûmeti girecekti. Bu bağlamda anlaşmazlığın giderilememesi nedeniyle konu ilk olarak Dâhiliye Vekâletine iletilmişti.²² Bu sırada gelişmeler hakkında bilgi veren Evkaf Müdürü Hakkı Bey, Tepebaşı Bahçesi'nin arsasına el koyduklarını ve mevcut anlaşmazlığı çözmek için Şehremaneti'yle görüştüklerini söylemişti. Ayrıca çözüm için Dâhiliye Vekâletine başvuruda bulunulmuştu. Önceki sözleşme gereğince kiracının bahçe içerisinde birçok bina yaptığını belirten Hakkı Bey, buna ilişkin talep ettikleri listenin kendilerine ulaştığını açıklamış ve ilgili liste incelendikten sonra bir çözüm yolu bulunacağını dile getirmişti.²³ Tepebaşı Bahçesi konusundaki anlaşmazlık giderek uzayınca bu kez de Evkaf Müdüriyeti kanalıyla devreye Şeriye ve Evkaf Vekâleti girmişti. Bu bağlamda gelişmeler hakkında Vekâlet'e bilgi vermek üzere Evkaf Müdüriyeti Hukuk Müşaviri Ankara'ya davet edilmişti. Kendisi Ankara'ya gitmesine karşın, ilgililer mübadele komisyonu ile beraber Selanik'te bulduklarından bir görüşme gerçekleştirememişti. Bunun üzerine İstanbul Evkaf Müdüriyeti, konuya dair evrak ve dosyanın bir özetini Şeriye ve Evkaf Vekâletine göndermişti. Bu noktadan sonra Evkaf Müdüriyeti, Şeriye ve Evkaf Vekâletinden gelecek talimata göre hareket edecekti.²⁴

Bu sırada Evkaf İdaresi, bahçe gelirinin üçte ikisinin kendisine üçte birinin de Şehremanetine verilmesi şeklinde bir teklif hazırlamışsa da Şehremaneti bunu kabul etmemişti.²⁵ Böylece anlaşmazlığın, Dâhiliye Vekâletinin tebligatı üzerine, üyeleri Şehremaneti ve Evkaf Müdüriyeti'nin de katkısıyla belirlenecek bir komisyon kurularak çözümlenmesine karar verilmişti. Bu komisyon, Tepebaşı Bahçesi'nin Evkafa ait olan arsası ile Şehremanetinin mülkiyetinde bulunan binaların değerlerini belirleyecekti. Bunun sonucunda, değeri daha fazla olan kısma sahip olan taraf diğer tarafın elindekini satın alıp bahçenin tüm mülkiyetine sahip olabilecekti. Bu durumda, Evkaf Müdüriyetinin iddia ettiği gibi arsanın değerinin üzerindeki binalardan daha fazla olması halinde, Evkaf Müdüriyeti binaların bedelini Şehremanetine ödeyerek tüm bahçenin mülkiyetini üzerine alabilecekti. İlgili komisyona, Şehremaneti tarafından Heyet-i Fenniye Müdürü Kâmil, Evkaf Müdüriyeti adına ise mimar Alaaddin

¹⁸ "Tepebaşı Bahçesi", *Akşam*, 27 Teşrin-i evvel 1339/1923, 2.

¹⁹ "Tepebaşı Bahçesi", *Vatan*, 20 Temmuz 1339/1923, 2.

²⁰ "Tepebaşı Bahçesi", *Vakit*, 27 Ağustos 1339/1923, 2.

²¹ "Tepebaşı Bahçesi", *Vatan*, 3 Ağustos 1339/1923, 3.

²² "Tepebaşı Hakkında Uzlaşmıyorlar", *Vatan*, 18 Ağustos 1339/1923, 2. O sırada, Başvekilliğini İsmet Paşa'nın yürüttüğü ilk Cumhuriyet Hükûmeti görevdeydi. Hükûmet içerisinde Dâhiliye Vekilliğini Ahmet Ferit, Şeriye ve Evkaf Vekilliğini ise Mustafa Fevzi Bey üstlenmişti. (*Hükûmetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, Cilt 1 (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950), Haz. İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013, 82.)

²³ "Evkaf İşleri", *Vatan*, 5 Eylül 1339/1923, 2.

²⁴ "Tepebaşı Bahçesi'nin Aidiyeti", *İleri*, 26 Eylül 1339/1923, 3; "Tepebaşı Bahçesi İhtilafının Halli", *Vatan*, 26 Eylül 1339/1923, 3; "Tepebaşı Bahçesi Meselesi", *İleri*, 10 Teşrin-i evvel 1339/1923, 2.

²⁵ "Tepebaşı Bahçesi İhtilafı", *Tanin*, 24 Teşrin-i evvel 1339/1923, 2.

Beyler seçilmiş, dışarıdan gelen üyeler de mühendis mimar Ziya, eski Dâhiliye Nezareti Hukuk Müşaviri Osman Nuri, mühendis Kadri ve dava vekili Kemal Atıf Beyler olmuştu.²⁶

Bu gelişmenin ardından, Şeriye ve Evkaf Vekili Mustafa Fevzi Efendi de anlaşmazlığa yönelik incelemede bulunmak üzere İstanbul'a gelmeye karar vermişti.²⁷ Bundan yola çıkarak yapılan bir değerlendirmede, yıllardan bu yana devam ederek müzmin bir hale gelen anlaşmazlığın çözülmesi için hükümetin devreye girdiği kaydedilmiş ve Mustafa Fevzi Efendi'nin iki kurum arasında adeta bir hakemlik görevini yapacağı öne sürülmüştü.²⁸ Başka bir değerlendirmede ise, kendisinin, anlaşmazlık hakkında aynı zamanda davacı konumunda olmasından dolayı hakemlik yapmasına ihtimal verilmediği ifade edilmişti.²⁹

9 Kasım 1923'te İstanbul'a ulaşan Mustafa Fevzi Efendi, geliş nedenine yönelik bir soruyu, İstanbul Evkafına ait haberleşme yoluyla çözülmesi çok güç olan önemli konular bulunduğunu ve Evkaf Müdüriyeti ile Şehremaneti arasındaki Tepebaşı Bahçesi davasının da bunlardan biri olduğunu söyleyerek cevaplandırmıştı.³⁰ Nitekim Şeriye ve Evkaf Vekili İstanbul'a geldikten sonra ilgili dosyayı inceleyerek hemen konuyla ilgilenmeye başlamış ve Şehremeni Vekili Ali Haydar Bey³¹ görüşmüştü. Bu görüşmede, Evkaf Müdüriyeti ile Şehremanetinden gelen temsilciler de yer almıştı. Bu süreçte, arazi ile yapıların değerini belirlemek amacıyla meydana getirilen komisyon da çalışmalarına başlamıştı. Komisyonun belirleyeceği rakamlar bir rapor halinde Şeriye ve Evkaf Vekiline sunulacak ve bu rapor anlaşmazlığın halledilmesinde önemli bir rol oynayacaktı. Bununla beraber gelinen aşamada, bahçenin tümüyle Şehremanetine ait olması daha uygun görüldüğünden ve belediyenin mali yapısı Evkaf İdaresine göre daha iyi olduğundan, Şehremanetinin bahçeyi satın almasının daha yüksek bir ihtimal olduğu yorumları yapılmaktaydı.³²

Komisyonun çalışmalarına Mustafa Fevzi Efendi ile Evkaf Müdürü İsmail Hakkı Bey de katılmışlar ve üyelerle birlikte Tepebaşı Bahçesi'ne giderek incelemede bulunmuşlardı. Bu sırada bir açıklama yapan Şeriye ve Evkaf Vekili, anlaşmazlığı çözmek için karma bir komisyon teşkil edildiğini hatırlatmış ve incelemelerin tamamlandığını söylemişti. Bahçenin zemininin Evkaf İdaresine, binaların da Şehremanetine ait olduğunu kaydeden Mustafa Fevzi Efendi'ye göre, ortak tasarruf sorunlara yol açacağından iki taraftan birinin yapacağı ödeme sonucunda bahçenin mülkiyetini üzerine almasıyla çözüm yolu bulunacaktı. Ancak kendisinin bu iyimser mesajına karşın, kamuoyuna yansıyan haberlerde henüz anlaşmanın tam anlamıyla sağlanamadığı belirtilmişti.³³

3. Komisyonun Raporu ve Görüş Ayrılığı

Kısa bir çalışmayla görevini tamamlayan komisyon, kasım ayının ortasına doğru hazırladığı raporu teslim etmişti. Ancak her iki tarafın belirledikleri farklı değerler görüş ayrılığına yol açmış ve bu da anlaşmazlığı yeni bir boyuta taşımıştı. Kamuoyuna yansıyan ilk bilgilere göre Evkaf Müdüriyeti, kendi temsilcisinin hazırladığı verilerden hareketle Tepebaşı Bahçesi'nin arazisi için yüksek miktarda para istemiş, buna karşılık Şehremaneti daha az bir miktar teklif etmiş ve dolayısıyla konunun çözülmesi pazarlığa kalmıştı.³⁴ Bu konudaki bir bilgiye göre bahçe için Evkaf İdaresi 661 bin, Şehremaneti ise 367 bin liralık bir değer saptamıştı. Bina ve yapılar için de Evkaf 33 bin, Şehremaneti 49 bin lira değer biçmişlerdi.³⁵

²⁶ "Tepebaşı Bahçesi Meselesi", *Tanin*, 27 Teşrin-i evvel 1339/1923, 1; "Tepebaşı İhtilafı", *Tanin*, 7 Teşrin-i sani 1339/1923, 2; "Tepebaşı İhtilafı", *Vatan*, 10 Teşrin-i sani 1339/1923, 2.

²⁷ "Şeriye Vekili Bahçe İhtilafını Halle Geliyor", *Tanin*, 6 Teşrin-i sani 1339/1923, 1.

²⁸ "Şeriye Vekili", *Vakit*, 6 Teşrin-i sani 1339/1923, 1.

²⁹ "Tepebaşı İhtilafı", *Tanin*, 7 Teşrin-i sani 1339/1923, 2.

³⁰ "Şeriye Vekili Fevzi Efendi Bugün Geldi", *Akşam*, 10 Teşrin-i sani 1339/1923, 1; "Şeriye Vekili", *İleri*, 10 Teşrin-i sani 1339/1923, 1.

³¹ Ali Haydar [Yuluğ] Bey, 12 Mart 1923 tarihli kararname ile İstanbul Valiliğine atanırken, aynı zamanda 15 Nisan 1923'ten 8 Haziran 1924'e kadar Şehremeni Vekili olarak da görev yapmış ve başarılı çalışmalarıyla dikkat çekmişti. Kendisi daha sonra başkent Ankara'nın Şehremaneti'ne getirilerek burada da önemli faaliyetlerde bulunmuştu. (Mehmet Sarıoğlu, "Ankara Şehremeni ve Valisi Ali Haydar Bey ve Faaliyetleri", *Kebikeç*, 9 (2000), 125-130; Eminalp Malkoç, *Cumhuriyet'ten Büyük Söylev'e Ankara-İstanbul İkilemi (1923-1927)*, İstanbul: Derin Yayınları, 2014, 341, 345-346; Mesut Çapa, "Devlet Merkezinin İnşa Sürecinde Ankara Şehremaneti ve Şehremanleri (1924-1930)", *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı 67 (Güz 2020), 82-100.)

³² "Şeriye Vekili", *İleri*, 11 Teşrin-i sani 1339/1923, 3; "Tepebaşı Bahçesi", *Tanin*, 12 Teşrin-i sani 1339/1923, 3; "Tepebaşı İhtilafı", *Vakit*, 12 Teşrin-i sani 1339/1923, 2.

³³ "Şeriye Vekilinin Şehrimizdeki Mesaisi", *Vatan*, 13 Teşrin-i sani 1339/1923, 2; "Tepebaşı Bahçesi", *Vatan*, 13 Teşrin-i sani 1339/1923, 3; "Tepebaşı İhtilafının Sonu", *İleri*, 13 Teşrin-i sani 1339/1923, 2.

³⁴ "Tepebaşı Bahçesi Pazarlıkta", *İleri*, 14 Teşrin-i sani 1339/1923, 3.

³⁵ "Tepebaşı İhtilafı Meselesi", *Tanin*, 18 Teşrin-i sani 1339/1923, 3.

Bu rakamların kamuoyuna yansımından sonra çeşitli değerlendirmeler yapılmıştı. Bunlardan birinde, gerek Cemiyet-i Umumiye-i Belediyenin gerekse İstanbul halkının saygısını kazanan Ali Haydar Bey'in, bu konu hukuki açıdan tam anlamıyla çözümlenmedikçe toplum nezdinde güç durumunda kalacakları belirtilmişti. Diğer taraftan, Şehremanetinin Evkafa bahçe için önemli bir para ödemesinin "yazık" ve "günah" olacağı vurgulanmış ve Evkaf Müdüriyetini zengin edebilecek çok daha farklı yollar olduğu dile getirilmişti. Bu açıdan Evkaf Müdüriyetinin gelirini artırmak yönünde hakkını aramasının, Şehremanetinin zararına olacak bir sonuç doğuracağı ve bunun da doğru bir davranış olmayacağı ifade edilmişti.³⁶ Bu görüşün yanı sıra daha önce ortaya atılan düşünceleri destekler bir şekilde, Evkaf Müdüriyetinin mali gücünün bahçedeki yapıların parasını ödemeye yeterli olmadığı öne sürülmüş³⁷ ve buna uygun olarak Ankara'daki inşaat harcamaları için Evkafın burayı Şehremanetine satacağı görüşü paylaşılmıştı.³⁸

Şehremini Vekili Ali Haydar Bey'i destekleyen ve mülkiyet konusunu gündeme getiren bir yaklaşımda ise, tarafların görüşleri aktararak şehrin en özel yerinin yabancıların eline geçme tehlikesinin doğduğu öne sürülmüştü. Buna göre Evkaf Müdüriyeti mahkeme kararıyla aldığı hakka dayanarak bahçeyi satmak istiyordu. Tepebaşı Bahçesi için Evkaf metre kare başına 45 lira talep ettiğinden bahçenin değeri oldukça yüksek bir miktara ulaşmaktaydı. Evkaf İdaresi alacağı bu para ile Ankara'da başladığı inşaatları bitirmeyi planlamaktaydı. Ancak bahçeyi satın almak isteyen Şehremanetinin istenen parayı ödemesi mümkün olmadığından, yabancı sermayenin bu fırsattan istifade ederek bahçeyi satın alma imkânı doğmuştu. Yazar, bu ihtimalden komisyondaki üyelerin de üzüntü duyduklarını kaydederken, bu üzüntüye hemen her Türk vatandaşının katılacağını belirtmiş ve Ali Haydar Bey'in Tepebaşı Bahçesi'nin yabancıların eline geçmemesi için gayret gösterdiğini söylemişti.³⁹ Bu endişeye karşılık, başka bir değerlendirmede, bahçenin Evkaf Müdüriyeti ya da Şehremaneti dışındaki bir yere verilmesinin söz konusu olmadığı ifade edilmişti.⁴⁰

4. Tepebaşı Bahçesi'nin Satın Alınmasına Yönelik Sözleşme ve Eleştiriler

Komisyon raporundan sonra başlayan mali anlaşmazlık bir süre devam etmiş, ancak Şeriye ve Evkaf Vekilinin de katkısıyla çok fazla uzamadan giderilerek bir sözleşme imzalanmıştı. Bu süreçte konuşan Şehremini Vekili Ali Haydar Bey, Tepebaşı Bahçesi meselesinin halledilmek üzere olduğunu ve konuyla ilgili Mustafa Fevzi Efendi'yle bir sözleşme düzenlendiğini, ancak kesinlik kazanması için Şehremaneti Encümeninde de görüşülmesi gerektiğini söylemişti. Tepebaşı Bahçesi'nin 14 bin metre kare civarında bir alana sahip olduğunu açıklayan Ali Haydar Bey, Evkafın metre kare başına 45 lira istemesine karşın kendilerinin 25 lira değer biçtiklerini ve en fazla da 30 lira verebileceklerini ifade etmişti. Görüşmelerde bu iki rakamın ortası bulunmaya çalışılırken, Ali Haydar Bey'e göre bu süreçte Mustafa Fevzi Efendi çok olumlu davranmış, kendisi de Beyoğlu'nda sadece iki bahçe olduğuna vurgu yaparak İstanbul halkını böyle bir alandan mahrum etmenin doğru olmadığını söylemişti. Ödeme konusuna değinirken de, metre kare başına 30 lira ödenmesi kabul edildiği takdirde toplam ödenecek tutarın 450 bin lirayı bulacağını ve bu para bir defada verilemeyeceğinden ödemelerin iki yıla yayılması gerektiğini savunmuştu.⁴¹

Konunun diğer tarafı konumundaki Şeriye ve Evkaf Vekili Mustafa Fevzi Efendi de, o sırada yaptığı ilk açıklamada satış işleminin henüz kesinleşmediğini vurgulamıştı. Bahçenin ve üzerindeki yapıların değerleri belirlenmişse de, Şehremaneti bahçenin değerini öderse satış gerçekleşecek ve elde edilecek para ile Ankara'da inşaat yapılacaktır. Aksi takdirde, Evkaf İdaresi bahçe üzerindeki yapıların bedelini ödeyerek mülkiyeti alacaktır.⁴² Ancak daha sonra kendisi de, ayrıntılara girememekle birlikte bir uzlaşma zemininin oluştuğunu ifade etmişti. Evkaf Müdüriyeti ile Şehremanetinin toplumsal menfaati temsil etmeleri nedeniyle aralarında bir ayrılık olamayacağına dikkat çeken Mustafa Fevzi Efendi, bu noktadan hareketle "santimi santimine hesaplar yapmak suretiyle" hareket etmediklerini belirtmişti. Ona göre, tarafların gösterdikleri bu karşılıklı iyi niyet sorunun kısa zamanda çözümlenmesini sağlayacaktı.⁴³

³⁶ Rifat Müeyyed, "Tepebaşı'nın Başına Gelenler", 2.

³⁷ "Tepebaşı Bahçesi", *İleri*, 20 Teşrin-i sani 1339/1923, 3.

³⁸ "Tepebaşı Bahçesi Meselesi", *İkdam*, 17 Teşrin-i sani 1339/1923, 3.

³⁹ "Tepebaşı Bahçesi Satılıyor", *Tanin*, 14 Teşrin-i sani 1339/1923, 2.

⁴⁰ "Tepebaşı Bahçesi'nin Mazbatası", *Vatan*, 15 Teşrin-i sani 1339/1923, 4.

⁴¹ "Şehremini Vekilinin Beyanatu", *Tanin*, 19 Teşrin-i sani 1339/1923, 1; "Tepebaşı Bahçesi Emanet'e Devrediliyor", *Vatan*, 19 Teşrin-i sani 1339/1923, 2.

⁴² "Şeriye Vekilinin Gazetemize Beyanatu", *Tevhid-i Efkâr*, 16 Teşrin-i sani 1339/1923, 3.

⁴³ "Tepebaşı Bahçesi", *Tanin*, 19 Teşrin-i sani 1339/1923, 1.

Yapılan bu açıklamalar ışığında görüşmelerde son aşamaya gelinmişti. Buna göre 14.700 metre kare yüzölçümüne sahip Tepebaşı Bahçesi için Şehremaneti toplam 450 bin lira ödemeyi teklif etmişti. Bu miktarın 150 bin lirası peşin, kalan kısmı da her ay 30 bin lira olmak üzere on ay içerisinde ödenecek ve böylece ödemeler belirli bir zamana yayılacaktı. Şeriye ve Evkaf Vekili bu miktarı kabul etmekle birlikte, ödemenin peşin yapılmasını talep etmesi görüşmelerde yine bir tıkanmaya yol açmıştı.⁴⁴ Peşin ödeme talebinin, yapılacak inşaata yönelik kaynak yaratma ihtiyacından kaynaklandığı yapılan bir tespite şu sözlerle yansımıştı: *“Evkaf İdaresi bahçenin bedeliyle en mübrem [kaçınılmaz] tamirata başarmak kastındadır. Filhakika Evkafın öyle binaları vardır ki muhtaç-ı tamir oldukları senelerce evvel anlaşılmiş, keşf üstüne keşf yapılmış seneler geçtikçe harabı artmış, bu yüzden mesela bin liraya başarılabilecek tamirat beş bin liraya ihtiyaç göstermiştir. Bu kabil tamirata hemen başlanacaktır.”*⁴⁵

Kamuoyuna yansıyan muhtemel sözleşme koşulları Cemiyet-i Umumiye Belediyede de gündeme gelip tartışma yaratmıştı. Buradaki görüşmeler, üyelerden Mehmed Rasim Bey’in, 14 Kasım 1923 tarihinde verdiği önergeyle başlamıştı. Bu önergede, Tepebaşı Bahçesi konusunun öngörülen sözleşmeyle yeni bir aşamaya girdiği kaydedilmiş ve bu konunun ya alınan karar doğrultusunda ya da başka bir şekilde çözümlenmesi teklif edilmişti. Bu önerge üzerine ilk sözü alan Şehremini Vekili ve Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Başkanı Ali Haydar Bey, anlaşmazlığı çözümlenmeye çalıştıklarını söylemiş ve öneminden dolayı önergenin hemen o gün görüşülmesini talep etmişti. Böylece görüşmelere başlanırken, bazı üyeler öncelikle Tepebaşı Bahçesi’nin tarihçesinden söz etmişler, Ziya Menla Bey ise eski işlemlerin mevcut duruma bir etkisinin olmayacağını öne sürerek, ortada bir mahkeme kararı bulunduğunu ve bu nedenle Evkaf Vekâletinin hükmüne uymak gerektiğini belirtmişti. Bununla birlikte tarihsel süreç, burasının doğrudan Evkafa ait olmaması gerektiğini ortaya koyduğundan gazetelerde yazılan yüksek paraların talep edilmesi doğru değildi. Bu açıdan yapılması gereken, mahkemenin kararına uygun şekilde Evkafın burayı bir mezarlık olarak kullanması gerektiğinin iletilmesi idi. Bu davranış uzlaşmayı da kolaylaştırıcaktı. Zira Evkaf durumu kabul edecek ve bir para ödeyerek hakkından feragat edecekti. Kendisinin bu düşüncesine karşılık, bu bölgenin artık mezarlık olmasının doğru olmayacağı görüşü öne sürülmüş, ayrıca Evkafın o güne kadar bir işlem yapmamasından dolayı bahçenin Şehremanetine ait olduğu düşüncesi paylaşılmıştı. Ancak ağırlıklı görüş, mahkeme kararına aykırı davranmanın uygun olmayacağından hareketle Şeriye ve Evkaf Vekâleti ile anlaşma yolunun seçilmesi idi.⁴⁶

Bu görüşlerin ardından Ali Haydar Bey gelişmeleri özetleyen yeni bir konuşma yapmıştı. Buna göre, kendisinin Şehremaneti vekilliğini almasından kısa bir süre sonra bahçenin kiracısı gelerek mahkeme ilanını göstermiş, kendi durumunun ne olacağını sormuş ve kirayı Evkafa verip vermeyeceğini öğrenmek istemişti. Bunun üzerine konuyu araştıran Ali Haydar Bey, bahçenin tümü için 500 bin liralık bir bedelin kararlaştırıldığını ancak Şehremanetin bunu ödeyemediğini görmüştü. Ardından, İstanbul Valisi de olması sebebiyle Evkaf Nezaretine acele etmemeleri yönünde bir yazı yazmıştı. Ona göre Tepebaşı Bahçesi genel anlamıyla Şehremanetine yakışır bir yerdi ve buradan kira geliri elde edilebilirdi. Ancak mahkeme kararını yok sayma yetkisi bulunmadığından, Evkafa ait gösterilen arazinin ücretini ödemeyi önermişti. Zira kendilerine ait olan bina ve ağaçların sökülmesi bahçeyi çok kötü bir duruma sokacağı gibi, gelinen noktada o bölgenin bir mezarlık olarak kullanılması da insanların çok kabul edebilecekleri bir durum değildi. Kendisinin bu teklifine karşılık Evkaf Müdürü ve diğer yetkililer bahçeyi birlikte yönetmeyi önermişlerse de, Ali Haydar Bey gelecekte çatışmaya yol açabileceği düşüncesiyle bunu uygun bulmamıştı. Bu gelişmeler yaşandığı sırada Mustafa Fevzi Efendi Şeriye ve Evkaf Vekili olunca, Ali Haydar Bey teklifini kendisine yazmıştı. Mustafa Fevzi Efendi bu çözümü kabul etmiş ve mühendislerin yapacakları bir araştırmayla iki tarafı da zararlı çıkarmayacak bir bedel belirlenmesi yönünde görüş bildirmişti. Ne var ki komisyonda belirlenen bedellerdeki farklılık nedeniyle ilk aşamada anlaşma sağlanamamıştı. Zira kendileri metrekaşe başına 25, Evkaf ekibi ise 50 lira değer biçmiş, daha sonra bunu 45 liraya düşürmüştü. Arazinin üzerindeki bina ve ağaçların değeri ise 68 bin lira olarak saptanmış ve sonuçta bir rapor hazırlanmıştı. Artık kendisi Mustafa Fevzi Efendi’yle görüşerek bir karara varma düşüncesindeydi. Metre kare başına 45 lirayı aşırı bulmakla beraber Evkafın da kendilerini aldatarak fazla bir para alma düşüncesinde olduklarına inanmıyordu. Nitekim karşı tarafın arzusu bahçenin gerçek değerinin belirlenerek ödenmesi ve gerekli hukuki işlemler aracılığıyla bir daha anlaşmazlık çıkmaması yönündeydi. Ali Haydar Bey konuşmasının sonunda, fiyat

⁴⁴ “Tepebaşı Bahçesi”, *Vatan*, 20 Teşrin-i sani 1339/1923, 2; “Münevver ve Fazıl Şeriye Vekilimiz Giderken”, *İleri*, 22 Teşrin-i sani 1339/1923, 1.

⁴⁵ “Tepebaşı Bahçesi”, *İleri*, 20 Teşrin-i sani 1339/1923, 3.

⁴⁶ *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi*, Altıncı Devre-i İntihabiye –İkinci İçtima, 1 Teşrin-i evvel 1339-6 Şubat 1340, İstanbul: Şehremaneti Matbaası, 1341, 327-337.

konusunda anlaşılacağına yönelik inancını dile getirmişti. Ancak ortak bir karara varılsa da, bu kararın Heyet-i Vekile'nin onayına sunulacağını ve son olarak Cemiyet-i Umumiye-i Belediyenin de uygun görmesiyle kesinleşeceğini ifade etmişti. Oturumun kapanması sırasında Ziya Menla Bey, metre kare başına 25 liranın da çok fazla olduğunu söylemesi üzerine, Ali Haydar Bey kendilerine güvenilmesini istemiş ve Şehremanetin hukukunu korumak için ellerinden geleni yapacaklarını vurgulamıştı.⁴⁷

Nitekim anlaşmazlık, Ali Haydar Bey'in öngörüsüne uygun bir şekilde çözümlenmişti. Bu süreçte taraflar iki saat süren son bir görüşme daha gerçekleştirmiş ve Mustafa Fevzi Efendi'nin olumlu yaklaşımıyla ödeme konusundaki anlaşmazlık da giderilmişti. Böylece Şehremanetin isteğine yakın bir çözüm yolu bulunarak sözleşme imzalanmıştı. Üç maddelik sözleşmenin ilk maddesinde, öncelikle Sultan Beyazıd Han Vakfı'na bağlı olan ve Tepebaşı Bahçesi olarak bilinen 14.700 metrekarelik arsanın, ilgili mahkeme kararı gereğince vakfa ait olduğunun onaylandığı vurgulanmıştı. Bu arsa iki tarafın da kabul ettiği 450 bin liralık bedel karşılığında Şehremanetine devredilmişti. Ödeme koşullarının açıklandığı ikinci maddeye göre, Şehremaneti 450 bin liralık satış bedelinin 100 bin lirasını peşin ödeyecek, kalan 350 bin lirasını ise Aralık 1923'ten itibaren her ay sonunda 50 bin lira vermek şartıyla yedi taksitte tamamlayacaktı. Sözleşmenin üçüncü ve son maddesinde ise, her iki tarafın, arsaya bağlı olarak üzerlerindeki hakları ibra ettikleri belirtilmişti.⁴⁸

Tepebaşı Bahçesi'ne yönelik sözleşmenin de imzalanmasıyla çalışmalarını tamamlayan Şeriye ve Evkaf Vekili Mustafa Fevzi Efendi, 21 Kasım 1923'te İstanbul'dan ayrılmıştı. Kendisinin Ankara'ya varmasını takiben, sözleşme metni 24 Kasım 1923'te Heyet-i Vekile tarafından kabul edilmişti.⁴⁹

Ancak taraflar arasında gerçekleştirilen bu sözleşme çeşitli eleştiri ve tartışmaları beraberinde getirmişti. Konuya dair siyasi yönü de bulunan eleştirel bir yazı kaleme alan Hüseyin Cahid, Evkaf İdaresinin, öteden beri Şehremanetin elinde bulunan Tepebaşı Bahçesi için elde ettiği bir karara dayanarak birkaç yüz bin lira aldığını kaydetmişti. Ona göre, bunda yadırgatıcı bir yön olmasa da, alınacak paranın Ankara'nın imarına harcanacak olması düşünülmesi gereken bir durumdu. Zira İstanbul'dan elde edilen bir paranın, İstanbul'un imarı için dahi kullanılması, Evkaf Vekâletinin şehirleri imar etme yetkisi bulunmadığından uygun değildi. Bu para mutlaka imar amacıyla harcanacak ise, Ankara'nın imarından önce düşman işgali nedeniyle zarar gören köyler ya da her türlü yardıma muhtaç halde ülkeye gelen göçmenler için kullanılmalıydı. Diğer taraftan, Evkaf Vekâletinin parasını imar amacıyla harcamak mümkün olsaydı, Tepebaşı Bahçesi Şehremanetine bırakılarak İstanbul imar edilebilirdi. Bu açıdan bir şehrin imarının oranın belediyesine düşen bir görev olduğunu öne süren Hüseyin Cahid, Ankara'dan önce İstanbul'da yapılabilecek önemli işler olduğunu vurgulamış ve bu gelişmeden hareketle Evkaf İdaresinin konumu ve yetkileri konusunda bir belirsizlik olduğunu dile getirmişti. Bu nedenle, idarenin konumunun iyi bir şekilde belirlenip hangi alanlarda harcama yapacağını kesin kurallara bağlanması gerekiyordu.⁵⁰

Ahmed Emin de, sözleşmenin mali koşullarına yönelik eleştirisini: "... Şehremaneti şehrin menfaatlerini göz göre göre ayakaltına almış, şehrin asgari sıhhat ihtiyaçlarını temin için muhtaç olduğu bir parayı Evkafa vermiştir" sözleriyle ortaya koymuştu. Ona göre Şehremanetin, Dünya Savaşı sırasında elinden alınan kendi öz malını binlerce lira ödeyerek satın alması büyük bir israftı. Bunun yerine, arsaya sahip bulunan Evkaf İdaresi ile bir anlaşmaya gidilebilir ve böylece bahçenin yıllık geliri belirlenen oran ölçüsünde Şehremaneti ile Evkaf arasında paylaşılabilirdi. Diğer taraftan Ahmed Emin, Tepebaşı Bahçesi'nin tamamıyla Evkafa geçmesi halinde ne kadar gelir kaybedileceğini tartışmaya açmış ve bahçeden sağlanacak gelirin bu işe yatırılan binlerce liranın faizini temin edip edemeyeceğini sorgulamıştı.⁵¹

5. Cemiyet-i Umumiye-i Belediyede Tartışmalar ve Sözleşmenin Onaylanması

İstanbul Şehremaneti ile Şeriye ve Evkaf Vekâletinin uzlaşmasıyla imzalanan sözleşme, Cemiyet-i Umumiye-i Belediyede de görüşülmüş ve ciddi bir tartışmaya yol açmıştı. Bu görüşmeler, Bakırköy Belediyesinden Ebüzziyazade Velid Bey tarafından verilen bir önergeyle başlamıştı. Velid Bey, Belediye Meclisi üyeliğinin yanında Tevhid-i Efkâr gazetesinin başyazarı olması nedeniyle de önemli bir kişiydi. Kendisi önergesinde,

⁴⁷ Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi, 338-339.

⁴⁸ Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi, 573; "Emanet Bahçeyi Aldı", *Tanin*, 20 Teşrin-i sani 1339/1923, 2.

⁴⁹ Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi, 574; "Münevver ve Fazıl Şeriye Vekilimiz Giderken", *İleri*, 22 Teşrin-i sani 1339/1923, 1; "Tepebaşı Bahçesi İtilafnamesinin Kabulü", *Vatan*, 28 Teşrin-i sani 1339/1923, 5.

⁵⁰ Hüseyin Cahid, "Evkaf İşleri", *Tanin*, 21 Teşrin-i sani 1339/1923, 1.

⁵¹ Ahmed Emin, "Süs ve İhtiyaç", *Vatan*, 23 Teşrin-i sani 1339/1923, 1.

bahçenin 450 bin lira karşılığında alınmasının, daha önce Ali Haydar Bey'e Şehremanetinin hukukunu koruyarak anlaşmazlığın sonuçlandırılması şartıyla verilen yetkiyle uyumlu olmadığını ve her yönüyle belediyenin çıkarlarına aykırı bulunduğunu belirtmişti. Bu nedenle, ilgili sözleşmenin yapılmamış sayılması yönünde karar alınmasını teklif etmişti. Buna karşılık Ali Haydar Bey, daha önce ortalama bir fiyatın bulunacağını söylediğini hatırlatmış ve bu fiyatın metre kare başına 30 lira olduğunu dile getirmişti. Ancak bu anlaşma önce Heyet-i Vekile'nin onayına sunulup tescil edilecek ve daha sonra da ödenek istenmesi amacıyla Cemiyet-i Umumiye-i Belediyenin onayına sunulacaktı. Dolayısıyla konunun o gün tartışılması daha doğrudu. Ayrıca Ali Haydar Bey, sözleşmeye yönelik görüşmeleri Belediye Meclisinin kendisine verdiği yetkiyle yürüttüğünü vurgulamıştı. Eğer o sırada kendisine Tepebaşı Bahçesi'nin alınmasına gerek olmadığı söyleneydi, üzerindeki yapıların bedelini talep ederek bahçeyi Şeriye ve Evkaf Vekâletine bırakır ve böylece sorun çözülmüş olurdu. Bu açıklamayı yeterli görmeyen Velid Bey ise, önergesi okunduktan sonra usulen kendi oyunun sorulması gerektiğini ancak bunun yapılmadığını söylemiş ve bu nedenle başkanlık makamının sahip olduğu yetkiyi aştığını öne sürmüştü. Kendisinin bu sözleri tansiyonu yükseltmiş ve Ali Haydar Bey Velid Bey'in sözlerini bir "evham" olarak nitelendirmişti. Velid Bey'in buna karşı çıkması üzerine de, oturumdaki düşüncelerinin gazetede "hezeyanlarına" benzediğini ifade etmişti. Buna karşılık Velid Bey, asıl hezeyan içerisindekinin Ali Haydar Bey olduğunu söyleyince gerilim daha da artmış ve sonuçta Ali Haydar Bey salonu terk etmişti.⁵²

Bu gelişme üzerine oturum ikinci başkan Ali Rıza Bey'in başkanlığında devam ederken, üyeler önergenin görüşülmesi gerektiğini vurgulayıp Ali Haydar Bey'in tepkisinin yanlış olduğunu söylemiş ve bu tepkinin aslında Meclis'e bir saygısızlık olduğunu dile getirmişlerdi. Önerge sahibi Velid Bey de, Belediye Meclisinde hiçbir zaman gazeteci kimliğini öne çıkarmadığını ve ilgili konuda da başkana hakaret etmediğini ifade etmişti. Ona göre İstanbul, artık başkent olmamakla birlikte 10 milyonluk Türkiye nüfusunun yedide sekizde birini teşkil etmesi açısından çok önemliydi. Ancak İstanbul sadece sayısal anlamda değil nitelik açısından da önemliydi.⁵³ Dolayısıyla böylesine önemli bir şehrin seçilmiş temsilcileri bu denli ağır bir davranışa maruz bırakılmamalıydı. Bu görüşlerin sonrasında, Ali Haydar Bey'in salona dönerek özür dilemesi yönünde bir karara varılmıştı. Oturuma verilen aradan sonra tekrar toplantıya dönen Ali Haydar Bey, 10 aydan bu yana her gün Velid Bey'in saldırılarına hedef olduğunu ve hatta bıyık ve sakalının da konu edildiğini söylemişti. Bu durum davranışında etkili olmuşsa da kendisinin tavrı Belediye Meclisine karşı değildi. Bununla birlikte Meclis'ten özür dilemiş ve böylece önergenin konuşulmasına geçmişti.⁵⁴

İlk sözü alan Cemil Bey, bu konunun ödenek isteneceği sırada görüşülerek çözülmesi yönünde bir teklif sunmuş, buna karşılık Velid Bey, ortada imzalanmış bir sözleşme bulunduğunu hatırlatarak, Ankara'nın bunu onaylaması halinde kendilerinin ödenek vermeyerek bunu reddetmelerinin çok güçleşeceğini söylemişti. Nitekim Mustafa Fevzi Efendi de, gazetelere yansıyan bir açıklamasında ilk taksiti alacaklarını dile getirmişti. Bu nedenle konunun o gün görüşülmesi gerekirdi. Sadeddin Ferid Bey ise, Ali Haydar Bey'in görüşme yetkisini alarak vardığı uzlaşmanın mutlaka kabul edileceği anlamına gelmediğini belirterek, henüz kesinleşmiş bir sözleşme olmadığına değinmişti. Ayrıca satın alınması gündemde olan bölgede halkın yararına bir bahçe olmamasından hareketle belediyenin yarım milyon liralık bir harcama yapmasının doğruluğunu sorgulamıştı. Bahçe vasfını taşıyan alanlardan halkın ücretsiz olarak faydalanması gerekirken, Tepebaşı Bahçesi'nde bir kiralama yapılmıştı ve ticaret kastıyla giriş ücreti alınmaktaydı. Bu açıdan bir komisyon oluşturularak burayı almanın kârlı olup olmayacağı araştırılmalı ve nihai karar bundan sonra verilmeliydi. Tekrar söz alan Cemil Bey, parayı verip vermeme hakkının Belediye Meclisine ait olduğu görüşünü yinelerken, Ali Haydar Bey de mevcut sözleşmenin Meclis'e gelip onay alındıktan sonra kesinleşeceğini vurgulamıştı. Kendisini burayı satın almaya sevk eden düşünce, bahçenin kiralanması sayesinde satın alma ihtimalinin bulunmasıydı. Bunun için bahçenin kiracısıyla

⁵² *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi*, 377-378.

⁵³ Tepebaşı Bahçesi konusunun görüşüldüğü süreçte önce 13 Ekim 1923'te Ankara yeni başkent olarak kabul edilmiş, ardından 29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edilmişti. İstanbul'un göreceli olarak siyasi ağırlığını azaltan bu gelişmeler, İstanbul-Ankara basını üzerinden tartışmalara yol açmıştı. Velid Bey, Ankara'nın başkent olmasına karşı çıkmamakla beraber, İstanbul'daki diğer bazı gazeteciler gibi Cumhuriyet'in ilanına yönelik kimi olumsuz görüşlerini ortaya koymuştu. (Neslihan Kılıç, *Abdurrahman Velid Ebüzziya: Dönemi ve Gazeteciliği*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2019, 198-207, 212-227.) Bu tartışmalar için ayrıca bkz., *Türk Parlamento Tarihi-TBMM-II. Dönem 1923-1927*, I. Cilt, Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No 1, 169-191, 215-249. O dönemde Ankara-İstanbul çatışmasına yönelik kapsamlı bir çalışma için bkz., Malkoç, *Cumhuriyet'ten Büyük Söylev'e*, 49-442. Tepebaşı Bahçesi anlaşmazlığının Ankara-İstanbul arasındaki siyasi gündemin yoğun olduğu ve bir çatışmanın da yaşandığı döneme rastlamasının, başta Velid Bey'inkiler olmak üzere konuya yönelik eleştirileri bir ölçüde etkilediğini söylemek mümkündür.

⁵⁴ *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi*, 378-382.

görülmüş ve kiracı bazı küçük kolaylıklar karşılığında beş yıl için 200 bin lira vereceğini söylemişti. Ayrıca şartları yükseltip kirayı artırma olanağı da söz konusuydu. Böylece beş on yıllık kiralama karşılığında 200-300 bin lira gelir elde edilebilecekti ve kalan miktar da bütçeden karşılanabilirdi. Bu yöntem bütçeye büyük bir yük gelmesini de önleyecekti. Bu nedenle Mustafa Fevzi Efendi metre kare başına 45 lirada ısrar ettiği halde kendisi 450 bin liranın üzerine çıkmayacağını söylemiş, sonuçta bu fiyat karşı tarafça da kabul edilmişti. Bu noktadan itibaren Heyet-i Vekile kararını bekleyecek ve ardından sözleşmeyi Meclis'e sunacaktı. Burada kabul edilirse Tepebaşı Bahçesi alınacak aksi halde sözleşme geçerli sayılmayacaktı. Ali Haydar Bey, tartışmalar sırasında dile getirilen, 450 bin liranın başka bir şekilde değerlendirilebileceği görüşünü tamamen haksız görmemekle birlikte bahçenin öncelikle Şehremanetine ait olması gerektiği kanısındaydı. Ayrıca buranın yıllık 30-40 bin lira gelir sağlayabileceği ve böylece on on iki yıllık geliriyle ödenecek bedelin karşılanabileceği dikkate alındığında burayı almak belediyenin menfaatine olacaktı.⁵⁵

Bu sözlerden sonra konuşan Velid Bey, kendisinin önergesi olmasaydı Ali Haydar Bey'in bir açıklama yapmayacağını ileri sürmüştü. Oysaki bu açıklamadan önce gazetelerde çıkan yazılar konunun bir emrivakiye dönüştüğü izlenimini uyandırmıştı. Kendisi, daha sonra bir emrivaki söz konusu olursa bunun Cemiyet-i Umumiye-i Belediyeden kolaylıkla geçemeyeceğini öngörmekle birlikte, sözleşmenin son aşamada onaylanacağı görüşündeydi. Diğer taraftan Ali Haydar Bey'in sözlerinden, bir dereceye kadar şehrin 450 bin lirasının birkaç yıl içinde kaybolması ihtimalinin bulunduğu anlaşılmıştı. Velid Bey son olarak, Beyoğlu'ndaki bir bahçe için bu kadar paranın harcanmasına çok taraftar olmadığını ifade etmişti. Evkaf da bir devlet kurumu olduğundan, bahçenin onlarda kalması bir anlamda ülkenin mülkiyetinde kalması anlamına geleceğinden sakıncalı değildi. Böylece önemli bir para da Şehremanetin kasasında kalacaktı ki, bütçenin şehrin imarı açısından yetersiz olduğu göz önüne alındığında bu ciddi bir rakamdı. Buna karşılık Sadeddin Rıza Bey, Heyet-i Vekile kararının hukuki bir prosedür olduğunu söylemiş ve bu açıdan kendilerini emrivaki altına alacak bir yönünün bulunmadığını kaydetmişti. Oturumda son sözü alan Ali Haydar Bey de, Heyet-i Vekile kararına Evkafın ihtiyaç duyduğunu, Şehremanetin böyle bir mecburiyetinin olmadığını açıklamış, yapılan işin bir pazarlıktan ibaret olduğunu belirtmiş ve son kararın Belediye Meclisine ait olduğunu görüşünü yinelemişti.⁵⁶

Bu toplantının ardından gelişmelerle ilgili açıklama yapan Şehremini Vekili Ali Haydar Bey, Mustafa Fevzi Efendi'nin gönderdiği telgrafla onay kararını öğrendiğini ve bu durumu Cemiyet-i Umumiye-i Belediye'ye bildirerek yetki isteyeceğini söylemişti. 1924'te bahçenin kira süresinin dolacağını da ifade eden Ali Haydar Bey, bir açık artırma ile bahçe için yeni bir sözleşme yapılacağı bilgisini vermişti.⁵⁷

Bu gelişmeleri takiben, 2 Ocak 1924 tarihli Cemiyet-i Umumiye-i Belediye toplantısında olağanüstü ödenek alınması gündeme gelmişti. Buna göre, 450 bin liralık satın alma bedeli için ilk aşamada gerekli olan 200 bin liranın 150 bin lirası Tepebaşı ve Taksim Bahçelerinin kiralama bedeli olarak sağlanacak, kalan 50 bin lira da yılsonuna kadar gerçekleşmesi beklenen gelir fazlasına karşılık sayılmak üzere bütçeye eklenecekti. Bu çerçevede Meclis'ten 200 bin lira olağanüstü ödenek talep edilmekteydi. İlgili talep Ali Haydar Bey'in önerisiyle bütçe encümenine havale edilmişti. 6 Ocak 1924'te görüşülen bütçe encümeni mazbatasında, mahkeme kararıyla ortaya çıkan sorunları gidermek amacıyla ilgili sözleşmenin yapıldığı belirtilmiş ve gerekli olan 200 bin liralık olağanüstü ödeneğin bütçeye eklenmesinin zorunlu görüldüğü açıklanmıştı. Mazbatanın ardından, imzalanan sözleşme metni ile Heyet-i Vekile kararı okunmuştu.⁵⁸

Oturumda ilk sözü alan Ali Haydar Bey, sözleşmedeki miktarın 150 bin lirasını kiralama yoluyla karşılamak için kiracılarla konuşulduğunu, diğer kısmı için bütçenin gelir fazlasından karşılık gösterileceğini ve böylece taahhütlerini yerine getireceklerini söylemişti. Gelecek yıl için düşünülen gelir fazlasından ödenek de ayrıca alınacaktı. Bu çerçevede ilk olarak 100 bin lira ödenerek devir işlemi yapılacaktı. Buna karşılık Hayreddin Nedim Bey, anlaşma metninden daha önce haberdar olunması gerektiğini ve sözleşmenin de kendilerinin oyu alınarak yapılmasının daha doğru bir yol olacağını savunmuştu. Bu çerçevede Tepebaşı ve Taksim Bahçelerinin

⁵⁵ *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi*, 382-388. 1912-1914 yılları arasında Şehremaneti görevini yürüten Cemil Paşa da, anılarında, İstanbul'da halkın geneline açık bahçeler olmadığını belirtmiş, Tepebaşı ve Taksim Bahçelerinden de giriş ücreti alındığından buralardan fakir halkın yararlanmadığını ifade etmişti. Üsküdar Çamlıca'daki bahçe de viran bir halde bulunduğundan halkın kullanımına uygun değildi. (Cemil Topuzlu, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, Yay. Haz. Cemalettin Topuzlu, İstanbul: Topuzlu Yayınları, 4. Baskı, 2002, 114-115.)

⁵⁶ *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi*, 388-391.

⁵⁷ "Vali Haydar Bey", *İkdam*, 28 Teşrin-i sani 1339/1923, 1.

⁵⁸ *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi*, 570-574.

kiralınması da kendilerine sorularak gerçekleştirilmeliydi. Hayreddin Nedim Bey ayrıca, 150 bin liralık kiralama parasının hangi şartlar karşılığında alınacağı konusunu da gündeme getirmişti. Diğer taraftan, Tepebaşı Bahçesi'nin giriş ücreti ödenen bir yer olduğunu hatırlatmış ve böyle bir uygulamanın artık hiçbir ülkede mevcut olmadığını dile getirmişti. Zira belediye bahçeleri o beldeye ait yerlerdi ve parasız bir şekilde kullanıma açıktı. Bununla birlikte Hayreddin Nedim Bey, ödenecek 450 bin liranın, Evkaf tarafından İstanbul'daki vakıfların imarı için de harcanabileceğini öngörerek büyük bir meblağ olarak görülmeyebileceğini ifade etmiş ve kendisinin yöntemi eleştirdiğini açıklamıştı. Hayreddin Nedim Bey'in bu sözlerinden sonra, Ali Haydar Bey'in teklifiyle bundan sonraki oturumun gizli yapılması kararlaştırılmış ve böylece ikinci oturum gizli gerçekleşmişti. Bunu takiben gerçekleşen üçüncü oturumda Rasim Bey, yapılan gizli oturum sonucunda, bahçenin satın alma bedeli olan 450 bin liraya mahsuben 200 bin liranın olağanüstü ödenek olarak verilmesi hakkındaki bütçe encümeni mazbatasının oybirliğiyle kabul edildiğini açıklamıştı.⁵⁹

Bunun ardından, sözleşmedeki şartlar yerine getirilmeye başlanmıştı. Bu süreçte Ali Haydar Bey paranın hazır olduğunu söylerken, Tepebaşı Bahçesi'nin kiracısıyla yeni bir sözleşme yapılması da gündeme gelmişti. Yeni sözleşmeyle Şehremanetin bahçeden yılda 200 bin liralık bir gelir elde edebileceği öngörülmekteydi. Bu gelişmelerden sonra Şehremaneti, ilk taksit olan 100 bin lirayı Evkaf Müdüriyetine ödeyerek sözleşmenin gereğini yerine getirmişti.⁶⁰ Böylece uzun yıllar boyunca devam eden bu sorun, tüm anlaşmazlık ve eleştirilere karşın İstanbul Şehremaneti ile Şeriye ve Evkaf Vekâletinin uzlaşmacı tutumlarıyla çözümlenmiş, Tepebaşı Bahçesi'nin kamu mülkiyetinde kalması sağlanmış ve Şehremaneti de hem gelir sağladığı hem de yeşil alan olarak kullandığı bir yeri bünyesinde tutmuştu.

Sonuç

Altıncı Daire-i Belediyenin öncülüğündeki imar faaliyetleri kapsamında 24 Temmuz 1880'de hizmete açılan Tepebaşı Bahçesi, Evkaf Nezareti ile İstanbul Şehremaneti arasında uzun bir süre devam edecek bir anlaşmazlığın da başlamasına neden olmuştur. Bu çerçevede Evkaf Nezaretinin, bu bölgenin mezarlık olarak da kullanıldığı iddiasından hareketle İstanbul Şehremaneti aleyhine açtığı dava 1914 yılında Nezaret lehine sonuçlanmıştır. Ancak ilgili kararda, Evkaf Nezaretine sadece bahçenin arsasına sahip olma hakkı tanındığından ve zamanla bahçe içerisinde tiyatro da dâhil olmak üzere çeşitli yapılar inşa edildiğinden kararın uygulanmasında güçlükler ortaya çıkmıştır. Nitekim hem mahkeme kararının alındığı dönemde hem de Millî Mücadele sırasında iki kurum arasındaki anlaşmazlık çözümlenememiştir.

Tepebaşı Bahçesi anlaşmazlığı, 1923 yazında, İstanbul İcra Dairesinin İstanbul Şehremanetiyle bahçenin kiracısına burasının Evkaf Müdüriyetine devredilmesini içeren tebligatlarıyla yeni bir aşamaya gelmiştir. Bu gelişmeden sonra, arazi Evkafa devredilse de bahçe üzerindeki yapılardan kaynaklanan sorun devam etmiştir. İki kurumun aralarında anlaşamaması üzerine devreye önce Dâhiliye daha sonra da Şeriye ve Evkaf Vekâleti girmiş ve böylece sorun Cumhuriyet Hükûmetinin gündemine taşınmıştır. Bu gelişmeyle birlikte, arazi ve binaların değerinin belirlenmesi için iki tarafın da katıldığı bir komisyon kurulmasına ve bir tarafın diğerine ödeme yaparak bahçenin tüm mülkiyetini almasına karar verilmiştir. Ancak arazi ve binalar için farklı değerler tespit edilerek Şeriye ve Evkaf Vekâletinin maddi kaynak yaratmak amacıyla yüksek bir bedel talep etmesi sorunun çözümünü uzatmıştır. Buna karşın, Şeriye ve Evkaf Vekâletinin talep ettiği paradan indirim giderek Şehremanetin düşünmesine yakınlaşmasıyla anlaşmazlık giderilmiş ve 450 bin lira karşılığında Tepebaşı Bahçesi Şehremanetine geçmiştir. Tepebaşı Bahçesi'ne yönelik anlaşmazlık İstanbul basını tarafından yakından izlenmiş ve gelişmeler kimi değerlendirmelerle beraber kamuoyuyla paylaşılmıştır. Sözleşmenin imzalanmasından sonra ise, özellikle satış miktarının yüksek olduğu gerekçesiyle gerek İstanbul Şehremaneti gerekse Şeriye ve Evkaf Vekâleti eleştirilmiştir. Aynı şekilde Cemiyet-i Umumiye-i Belediye üyelerinden de sözleşmenin mali şartlarına ve bahçenin konumuna yönelik çeşitli eleştiriler gelmiştir. Bu eleştirilerde, o sıradaki siyasi gelişmelerin etkisiyle ortaya çıkan İstanbul-Ankara arasındaki gerilimin de bir ölçüde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

Buna karşın sözleşme koşulları, gerek hükûmet gerekse Cemiyet-i Umumiye-i Belediye tarafından onaylanmış ve böylece uzun bir zamana yayılan Tepebaşı Bahçesi meselesi, büyük bir krize dönüşmeden İstanbul-Ankara

⁵⁹ *Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi*, 574-578.

⁶⁰ "Tepebaşı Bahçesi İtilafnamesinin Kabulü", *Vatan*, 28 Teşrin-i sani 1339/1923, 5; "Tepebaşı Bahçesi", *Vatan*, 4 Kanun-ı sani 1340/1924, 2; "Tepebaşı Bahçesi'nin Bedeli", *Vatan*, 9 Kanun-ı sani 1340/1924, 2; "Tepebaşı Bahçesi'nin Taksitleri", *Vatan*, 13 Kanun-ı sani 1340/1924, 2.

arasındaki uzlaşmayla çözümlenmiştir. Bu durum, bahçenin kamu mülkiyetinde kalmasını ve Şehremanetine gelir sağlayacak bir kaynağın da devamlılığını sağlamıştır.

Finansal Destek ve Teşekkür/ Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Resmi Yayınlar

Cemiyet-i Umumiye-i Belediye Zabıtnamesi. Altıncı Devre-i İntihabiye –İkinci İctima, 1 Teşrin-i evvel 1339-6 Şubat 1340, İstanbul: Şehremaneti Matbaası, 1341.

Telif Eserler

Akyıldız, Ali. "Para", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 34: 164-166.

Birsel, Salâh. *Ah Beyoğlu Vah Beyoğlu-Salâh Bey Tarihi*: 2. İstanbul: Sel Yayıncılık, 2. Baskı, 2013.

Çapa, Mesut. "Devlet Merkezinin İnşa Sürecinde Ankara Şehreminliği ve Şehreminleri (1924-1930)", *Atatürk Yolu Dergisi*. 67 (Güz 2020): 75-115.

Durudoğan, Seza. "Tepebaşı Bahçesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994: 249-250.

Durudoğan, Seza. "Tepebaşı Kışlık ve Yazlık Tiyatroları", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994: 250-251.

Ercan, Hakan. *Tanzimat Döneminde Osmanlı Kentlerinde Kent Meydanı ve Millet Bahçeleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Programı, 2018.

Ergin, Osman Nuri. *Mecelle-i Umûr-ı Belediyye*. Cilt 5, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1995.

Gülersoy, Çelik. "Tepebaşı Meydanı", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994: 251-252.

Gülersoy, Çelik. *Tepebaşı Bir Meydan Savaşı*. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, 1993.

Hükümetler-Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri. Cilt 1 (24 Nisan 1920-22 Mayıs 1950), Haz. İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz, Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı Yayınları, 2013.

Kara, Hatice. *Cemil [Topuzlu] Paşa'nın Belediye Başkanlıkları ve İstanbul'daki İmar Faaliyetleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: T.C. Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, 2015.

Keyvanoğlu, Merve Cemile, "1870 Büyük Beyoğlu Yangını", *OTAM*. 41 (Bahar 2017): 169-189.

Kılıç, Neslihan. *Abdurrahman Velid Ebüzziya: Dönemi ve Gazeteciliği*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı, 2019.

Malkoç, Eminalp. *Cumhuriyet'ten Büyük Söylev'e Ankara-İstanbul İkilemi (1923-1927)*. İstanbul: Derin Yayınları, 2014.

Orha, Zafer. *Osmanlı Devleti'nde Modern Belediyeciliğin Doğuşu ve Altıncı Daire-i Belediye Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı, 2008.

Ortaylı, İlber. *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat, 3. Baskı, 2008.

Sarioğlu, Mehmet. "Ankara Şehremini ve Valisi Ali Haydar Bey ve Faaliyetleri", *Kebikeç*. 9 (2000): 125-130.

Schild, Rivka Geron. *19. Yüzyılda Beyoğlu'nda Bir Kalkınma Aracı Olarak Yapısal Dönüşüm*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı Mimarlık Tarihi Programı, 2015.

Şenyurt, Oya. "Arşiv Belgeleri Işığında Osmanlı'nın Son Dönemlerinde "Gezinti"nin Mekânları ve Millet Bahçeleri", *Mimarlık ve Yaşam Dergisi*. 3/2 (2018): 143-167. doi.10.26835/my.452649. Erişim 23.02.2021.

Toprak, Zafer, "Şehremaneti", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*. Cilt 7, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994: 249-250.

Topuzlu, Cemil. *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*. Yay. Haz. Cemalettin Topuzlu. İstanbul: Topuzlu Yayınları, 4. Baskı, 2002.

Türk Parlamento Tarihi-TBMM-II. Dönem 1923-1927. I. Cilt. Türkiye Büyük Millet Meclisi Vakfı Yayınları No 1.

Sürelî Yayınlar

Akşam

İkdam

İleri

Tanin

Tevhid-i Efkâr

Vakit

Vatan